

**Технологія самооцінки якості наукової активності ВНЗ як фактор
підвищення академічної автономії ВНЗ**

Раєвська О. В., Дериховська В. І.

Вступ. На шляху модернізації української системи вищої освіти однією з найактуальніших проблем залишається визначення меж та форм автономності вищої школи задля забезпечення ефективного функціонування ВНЗ, підвищення якості надання освітніх послуг, цілкового задоволення потреб національної економіки та зростання іміджевої привабливості та конкуренто-спроможності вітчизняних ВНЗ у міжнародному освітньо-науковому просторі.

Проблема становлення, розвитку та еволюції університетської автономії в контексті реформування системи вищої освіти знайшла своє відображення у працях багатьох вчених [1 – 5], які зазначають її ключову роль у процесі трансформації державного регулювання діяльності ВНЗ у бік посилення академічної свободи.

Як зазначено у Хартії університетів України: академічні свободи, університетська автономія та освіта [6], університетська автономія має гарантувати право на самостійне визначення місії, власної стратегії у сфері науково-дослідної роботи, зокрема, академічна автономія повинна визначати форми та методи, програми та напрямки наукових досліджень, тим самим стимулювати ВНЗ до розвитку та підвищення продуктивності наукової діяльності, її гнучкості й адаптивності відповідно до сьогоденних та перспективних вимог суспільства. Одним із принципів формування університетської автономії та академічної свободи є суспільна відповідальність, що передбачає контроль якості надання освітніх послуг шляхом побудови єдиного незалежного рейтингу ВНЗ за рівнем задоволеності суспільних очікувань випускників, роботодавців, народного господарства країни.

Оскільки наукова діяльність є пріоритетною для ВНЗ, саме тому, науковообґрунтований підхід до побудови рейтингу наукової активності

університету ВНЗ має бути спрямований на отримання рейтингової оцінки наукової активності ВНЗ, що впливає на іміджеву привабливість вишу, посилення його автономності, належне державне фінансування наукових розробок ВНЗ та інтеграцію наукового потенціалу ринку освітніх послуг з потребами ринку праці у розв'язанні прикладних проблем. Аналіз результатів рейтингування є основою для самоаналізу власних недоліків, визначення слабких місць у системи управління ВНЗ та пріоритетних напрямків його розвитку.

Саме тому, метою написання даної статті є побудова технології самооцінки якості наукової активності ВНЗ як одного з головних напрямків розвитку наукового потенціалу вітчизняної вищої школи, пошуку дієвих шляхів та заходів стимулювання науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ України задля інтеграції національної системи вищої освіти в європейський освітнянський простір та забезпечення сталого розвитку суспільства.

Сучасна парадигма управління розглядає вищий навчальний заклад як повноправний суб'єкт ринку і як відкриту систему, що саморозвивається, самоорганізується та володіє емерджентними властивостями. Отже, для ефективного управління такою системою необхідне правильне застосування принципів синергетики з метою продуктивного використання адаптаційного потенціалу, що покликаний забезпечити розвиток університету в умовах мінливого зовнішнього середовища. Виконуючи своє призначення, реалізуючи місію та стратегію розвитку, ВНЗ прагне залишатися конкурентоспроможним на ринку освітніх послуг. У зв'язку з цим система управління ВНЗ має формуватися з урахуванням вектору розвитку сучасної економіки знань, що стає неможливим без удосконалення організаційної структури управління та ефективної організації діяльності кожної підсистеми управління ВНЗ.

Представлення вищого навчального закладу як складної організаційно-технічної багаторівневої системи, що покликана виконувати концептуальні рішення, стратегічні, тактичні та оперативні задачі управління, передбачає виділення множини підсистем різних рівнів, які взаємопов'язані між собою. До

таких підсистем доцільно віднести освітню (навчально-виховну), наукову, інноваційну, інформаційну підсистеми, підсистеми міжнародної діяльності, розвитку кадрового потенціалу, виробничо-технологічну підсистему тощо. Оскільки кожен з перерахованих вище напрямків акумулює у собі значний комплекс ієрархічних цілей, задач, функцій, принципів, методів, структурних підрозділів та характеризується певною цілісністю, автономністю і самостійністю, ми маємо всі підстави називати їх підсистемами. Зазначений перелік підсистем може бути зміненим відповідно до специфіки, масштабності діяльності ВНЗ, організаційної структури та пріоритетних напрямків його діяльності.

Розглядаючи підсистему управління науковою діяльністю ВНЗ з кібернетичної точки зору, доцільно зазначити, що такій системі властиві самоорганізація, самонавчання (за рахунок накопиченого досвіду та адаптації) та цілеспрямованість. Представимо наукову діяльність університету як кібернетичну систему, що має окремі керувальну (суб'єкт управління) та керовану (об'єкт управління) підсистеми, що знаходяться у постійній взаємодії та враховують вплив зовнішнього середовища на систему та зворотній вплив системи на зовнішнє середовище (рис.1).

Рис. 1. Кібернетична систему управління науковою діяльністю ВНЗ

В якості вхідних параметрів (вхідної інформації) можуть виступати результати рейтингування ВНЗ за якістю науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності університету на макрорівні. Отримані дані виступають основою для управлінських впливів суб'єкту управління на об'єкт. Останні знаходяться у тісній взаємодії та реалізують принцип зворотного зв'язку, тобто керувальна система передає інформацію керованому об'єкту, а він, в свою чергу, передає інформацію про свій поточний стан. Отже, від якості прийнятих управлінських рішень буде залежати підвищення продуктивності наукової діяльності ВНЗ, тобто поточний стан вихідних параметрів (вихідної інформації), що будуть здійснювати вплив системи наукової діяльності ВНЗ на зовнішнє середовище.

В умовах інтеграції національної системи вищої освіти в європейський освітянський простір актуальною залишається проблема пошуку дієвих шляхів та заходів стимулювання науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ України. У зв'язку з цим, пріоритетним напрямком розвитку наукового потенціалу вітчизняної вищої школи є необхідність оцінки якості наукової активності ВНЗ, зокрема, шляхом впровадження системи міжнародних та національних рейтингів.

Безумовно, рейтингування є ефективним інструментом порівняльної оцінки наукової діяльності університетів, а, отже, виступає засобом стимулювання закладів системи вищої професійної освіти до інноваційного пошуку шляхів підвищення їх продуктивності та посилення власного науково-дослідницького потенціалу задля розвитку національної економіки, посилення конкурентоспроможності держави на світовому ринку. Процедура рейтингування повинна бути багатовимірною, відповідати міжнародним стандартам та враховувати специфіку наукової діяльності та освітньої спрямованості різних типів ВНЗ України. Результати рейтингування університетів на макрорівні повинні бути основою для детального самоаналізу кожного окремого ВНЗ на мікрорівні. Тобто, від позиції ВНЗ у відповідній кластерній групі рейтингу наукової активності залежить прийняття відповідних управлінських рішень щодо активізації науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності конкретного ВНЗ, вибору ним обґрунтованих стратегічних напрямків розвитку наукової активності.

У цьому контексті, особливої актуальності набуває самооцінка якості наукової діяльності ВНЗ, яка покликана визначити поточний стан науково-

дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності вишу, оцінити слабкі місця та недоліки у роботі кожного структурного підрозділу університету та окремо взятого науково-педагогічного працівника, а також, за результатами проведеного самоаналізу, розробити систему адекватних та обґрунтованих управлінських рішень щодо посилення та пошуку нових шляхів розвитку та вдосконалення стратегії наукової активності ВНЗ.

Найчастіше самооцінку пов'язують з особистістю, її професійною та соціальною реалізацією. Так, згідно до великого тлумачного словника сучасної української мови самооцінку слід трактувати як оцінку самого себе, своїх можливостей, якостей і місця серед людей [7]. Український педагогічний енциклопедичний словник [8] розглядає самооцінку як судження людини про міру наявності в неї тих чи інших якостей, властивостей, у співвідношенні їх з певним еталоном, зразком. При цьому самооцінка є результатом аналізу, порівняння та синтезу інформації.

Безумовно, самооцінка носить особистісний характер, оскільки тісно пов'язана з прагненням людини до самоствердження в родинному колі, в колективі, на роботі, в суспільстві. З іншого боку, будь-яка організація – це, перш за все, персонал – люди, професійні якості та результати роботи яких підлягають оцінюванню.

Доцільно зазначити, що в сучасних ринкових умовах господарювання успішна робота будь-якої організації неможлива без постійного моніторингу ефективності її діяльності. В свою чергу, вдосконалення діяльності організації стає неможливим без періодичного аналізу фактичного стану якості результатів її роботи. Тобто, тільки спираючись на результати такого аналізу, можна розробити та реалізувати план тактичних та стратегічних заходів щодо поліпшення діяльності. Такий всебічний аналіз у світовій практиці отримав назву самооцінки як способу компаративного аналізу результатів діяльності з моделлю роботи організації-еталоном [9; 10].

Іншими словами, під самооцінкою організації слід розуміти всебічний та систематичний критичний аналіз діяльності організації, її результатів відповідно до системи управління якістю чи еталонної (досконалої) моделі організації [11]. Самооцінка покликана не тільки давати загальне уявлення про діяльність організації в цілому, але й виявляти сфери, напрямки діяльності організації, що потребують вдосконалення, та визначати пріоритети розвитку організації на перспективу.

Слід відмітити, що самооцінка проводиться виключно за ініціативою керівництва організації, яке самостійно розробляє методику та встановлює критерії самооцінювання. Саме тому, самооцінку найчастіше використовують як дієвий діагностичний інструмент регулярного контролю та аналізу поточного стану організації, що дозволяє оперативно виявляти слабкі місця (недоліки) у діяльності організації, причинно-наслідкові зв'язки їх появи та аргументовано обирати відповідні пріоритети, збалансовано розподіляти ресурси та розробляти реалістичні стратегічні плани розвитку з метою досягнення власного еталону досконалості в бізнесі.

На думку провідних фахівців Європейського фонду менеджменту якості (EFQR) [11], процес самооцінки виступає певним каталізатором для вдосконалення бізнесу. Саме тому, сучасні прогресивні компанії використовують результати самооцінки як один із ефективних елементів процесу бізнес-планування, що включає в себе детальний самоаналіз сильних, слабких сторін, можливостей та загроз, що дозволяє отримати об'єктивні оцінки потенціалу та результативності власної діяльності, прийняти обґрунтовані управлінські рішення щодо пріоритетів розвитку компанії.

Свої особливості має і самооцінка вищих навчальних закладів. Оскільки вона виступає певною відправною точкою для ефективної гарантії якості їх діяльності. Головною метою самооцінки є постійне вдосконалення на основі всебічного і системного аналізу діяльності вищого навчального закладу. Самооцінку слід сприймати як критичний самоаналіз, який є невід'ємною частиною роботи з удосконалення діяльності ВНЗ. Більш того, самооцінка є вимогою прогресивного світу.

Сучасні ВНЗ функціонують у висококонкурентному освітньому середовищі, саме тому їх керівництво орієнтовано на використання важелів для підвищення власної конкурентоспроможності, на пошук ефективних напрямків та заходів щодо нарощування внутрішнього конкурентного середовища задля стимулювання структурних підрозділів на якісну (результативну) професійну діяльність. Яке саме місце займе конкретний університет у національній системі рейтингування та чи потрапить ВНЗ до міжнародних рейтингів? Відповіді на ці питання зможе дати самооцінка. Більш того, до переваг проведення самооцінки діяльності ВНЗ слід віднести:

1) детальний аналіз всіх процесів, результатів роботи структурних підрозділів ВНЗ (факультетів, кафедр, відділів та науково-педагогічного персоналу);

2) визначення сильних та слабких сторін у діяльності ВНЗ, його конкурентних переваг та потенційних напрямів удосконалення діяльності;

3) побудову внутрішньоуніверситетського конкурентного середовища, що дозволить стимулювати науково-педагогічний персонал до професійного розвитку та досягнення кращих результатів у своїй роботі (здорова конкурентна боротьба - це стимул до якісної, високопродуктивної роботи колективу ВНЗ задля нарощення позицій університету у загальному рейтингу закладів вищої професійної освіти та підвищення його іміджевої привабливості, конкурентоспроможності на ринку освітніх та наукових послуг);

4) формування інформаційної бази для вдосконалення процесу управління виробленням та наданням освітньо-наукових послуг та побудови рейтингу як всередині університету, так і для участі у національній системі рейтингування ВНЗ;

5) системний підхід до вдосконалення діяльності ВНЗ;

6) прозорість та об'єктивність оцінювання, заснованого на фактах, а не на особистому (суб'єктивному) сприйнятті окремих працівників або керівників;

7) регулярний характер самооцінки, що є основою для динамічного аналізу досягнутих результатів (співставлення рівня досягнутих результатів з показниками результативності діяльності суб'єктів освітнього процесу ВНЗ минулих років дозволить виявити зміни та прослідкувати тенденцію щодо напрямку, у якому рухається ВНЗ для покращення своїх результатів).

Оскільки невід'ємною складовою освітньої діяльності та одним із пріоритетних напрямів роботи вищих навчальних закладах є наукова та науково-технічна діяльність [12 - 13] актуальною нині залишається проблема розробки та впровадження ефективної системи оцінювання наукової діяльності, що міститиме раціональні критерії оцінки і відповідні показники, та дозволить комплексно визначати поточний стан і перспективи розвитку наукового потенціалу ВНЗ.

Саме тому, особливої актуальності набуває побудова технології самооцінки якості науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ, що має ґрунтуватися на підставі розробленої складно-

структурованої алгоритмічної моделі організації та проведенні самооцінки стану наукового потенціалу ВНЗ, динаміці результативності наукової активності суб'єктів освітнього процесу ВНЗ (наукових, науково-педагогічних працівників, студентів, аспірантів, докторантів) на всіх рівнях організаційної структури ВНЗ. Доцільно зазначити, що самооцінка якості науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності університету виступає дієвим інструментом системи управління науковою діяльністю ВНЗ.

Виходячи з того, що об'єктивна рейтингова оцінка наукової активності ВНЗ має дуальний характер та здійснює поєднання інтересів як на рівні держави (посилює обґрунтованість фінансових та нефінансових засобів стимулювання наукової діяльності ВНЗ, посилює якість наукової активності системи вищої освіти загалом), так й на рівні окремого ВНЗ (посилює рівень його автономізації та створює передумови перетворення ВНЗ в інноваційно-активний суб'єкт господарювання національного та міжнародного ринку освітніх послуг) на рис. 2 представлено узагальнюючу схему основних етапів технології самооцінки якості наукової активності ВНЗ з виділенням відповідно макро та мікрорівня.

Інформаційною базою для побудови технології самооцінки якості наукової активності ВНЗ може слугувати стратегія розвитку наукової діяльності університету та відповідні цілі її розвитку. Тобто, кожен ВНЗ, розробляючи стратегічний план розвитку, одним із пріоритетних завдань ставить забезпечення позиціонування вишу у світовому освітньому просторі на основі формування достойного іміджу університету (бренда), міжнародної репутації, конкурентних переваг у науковій сфері, висвітлення результатів наукової та науково-дослідної діяльності у світовому просторі тощо. Це обумовлює необхідність постійного моніторингу стану провідних напрямків діяльності ВНЗ відповідно до встановлених орієнтирів (еталонів). У цьому контексті самооцінка виступає дієвим інструментом аналізу рівня досягнутих результатів щодо виявлення сильних (слабких) місць у науковій та професійній діяльності структурних підрозділів університету.

Рис. 2. Основні етапи технології самооцінки якості наукової активності ВНЗ

Оскільки запропонована дворівнева система рейтингування наукової активності ВНЗ України має ієрархічний характер та складається з двох основних підсистем: підсистеми визначення кластерів серед усіх ВНЗ країни та підсистеми рейтингування ВНЗ всередині кожного кластеру, в якості вихідної інформаційної бази для проведення самооцінки також доцільно використовувати результати рейтингування ВНЗ всередині відповідного кластерного угруповання. Це дозволить використовувати тотожний інформаційний простір (обґрунтовані фактори рейтингового оцінювання наукової активності ВНЗ), особливістю якого є поєднання показників потенціалу та результативності.

Отже, вхідна інформація для побудови технології самооцінки якості науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ являє собою системну оцінку наукової активності ВНЗ у своїй кластерній групі та цілі стратегічного розвитку наукової діяльності вишу.

Якщо результати рейтингування на другому рівні виявилися незадовільними або такими, що не відповідають стратегічним та тактичним цілям розвитку ВНЗ, університет формулює відповідну мету для проведення самооцінки якості науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності. При чому, самооцінюванню можуть підлягати як всі напрямки наукової активності вишу (наукова діяльність, цитованість, міжнародна репутація і комерціалізація наукових досліджень), так і ті, що вимагають нагального втручання та відповідних дій з боку керівництва ВНЗ.

Доцільно зазначити, що запропонована технологія самооцінки якості наукової активності ВНЗ має три основні етапи, а саме організаційно-підготовчий (визначення мети та вибір напрямків самооцінки, формування відповідної інфраструктури та інструментальної бази для проведення самооцінки якості наукової активності ВНЗ), основний (безпосередня оцінка наукової активності структурних підрозділів ВНЗ та формування рейтингу якості науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ на відповідних організаційних рівнях) та завершальний (управління результатами проведеної самооцінки якості наукової активності університету).

Виділення відповідних етапів дає можливість одночасно проводити оцінку наукової активності структурних підрозділів університету та паралельно координувати їх діяльність задля досягнення кращих результатів. Адже результати самооцінки виступають інструментом розробки обґрунтованих управлінських рішень щодо посилення та пошуку нових шляхів розвитку наукової діяльності ВНЗ. Розглянемо склад етапів побудови технології самооцінки якості наукової активності університету більш детально.

Головна мета проведення самооцінки якості науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ полягає у діагностиці поточного стану наукової активності ВНЗ та перспектив її подальшого розвитку на основі обґрунтованої системи факторів рейтингування (наукова діяльність, цитованість, міжнародна репутація та комерціалізація наукових досліджень) та відповідної системи показників – індикаторів оцінки наукового потенціалу та результативності його використання з метою розробки обґрунтованих управлінських рішень щодо стимулювання розвитку наукової діяльності ВНЗ, покращення його позицій у національній та міжнародній системах рейтингування наукової активності ВНЗ та підвищення конкурентоспроможності університету на ринку освітніх і наукових послуг.

Проводячи самооцінку університет має реальну можливість оцінити сильні та слабкі сторони своєї наукової активності, виявити недоліки у роботі всіх структурних одиниць та, на основі самоаналізу результатів, розробити систему заходів щодо усунення виявлених недоліків та стимулювання розвитку пріоритетних напрямків наукової діяльності.

Доцільно зазначити, що самооцінка якості науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ носить інтегрований характер, оскільки поєднує у собі всі аспекти наукової активності вишу – наукову діяльність, міжнародну репутацію, цитованість та комерціалізацію наукових досліджень. Це дозволяє комплексно визначити рівень наукової активності конкретного ВНЗ з метою його інноваційного розвитку, підвищення продуктивності та посилення власного науково-дослідницького потенціалу, що, в свою чергу, є передумовою

для підвищення іміджевої привабливості університету, посилення його національного та міжнародного статусу. Більш того, оцінка наукової діяльності всередині конкретного університету може проводитися як в цілому за всіма факторами наукової активності, так і за спеціальним окремо обраним напрямком (фактором).

Вибір зазначеної системи факторів рейтингування та показників (індикаторів) оцінки наукової активності ВНЗ для кожного з факторів є обґрунтованим, оскільки заснований на детальному аналізі світового та національного досвіду щодо визначення системи факторів рейтингування наукової активності ВНЗ. Зазначимо, що самооцінка за такими факторами як наукова діяльність, міжнародна репутація, цитованість та комерціалізація наукових досліджень дозволить комплексно оцінити наукову діяльність ВНЗ, враховуючи всі напрямки наукової діяльності вишу, а також сутність та склад даної системи факторів рейтингування є максимально співпорівняльним з міжнародними аналогами, що надає можливість імплементації національної рейтингової системи до світового досвіду.

Розглядаючи вищий навчальний заклад як активну підсистему національної інноваційної системи, необхідно розуміти, що ВНЗ – це теж складноструктурована система, що має значний науковий потенціал та ресурси для реалізації наукової діяльності. Саме тому, використовуючи системний підхід, під час проведення самооцінки доцільним є виділення окремих організаційних рівнів – структурних підрозділів ВНЗ (факультетів, кафедр, відділів). Більш того, самооцінюванню підлягають науково-педагогічні працівники, динамічність та багатогранність праці яких зумовлює необхідність здійснення викладачем вищої школи постійного аналізу продуктивності професійної діяльності, розвитку та само-вдосконалення своїх компетентностей задля успішної самореалізації в освітній та науковій галузях. Безумовно, одним із найважливіших чинників, що обумовлюють особистісний і професійний розвиток викладача ВНЗ, є його самооцінка.

У запропонованій технології самооцінки якості науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ виділено три організаційні

рівні самооцінювання: індивідуальний (самооцінка кожним науково-педагогічним працівником кафедри результатів своєї наукової діяльності); кафедральний (самоаналіз результатів наукової активності професорсько-викладацького складу кожної кафедри) та факультетський (інтегральна оцінка наукових досягнень кафедр та їх НПП, що входять до складу відповідного факультету). Відповідна ієрархічність дозволяє імплементувати розроблений методичний підхід до рейтингування наукової активності ВНЗ на рівень окремих підрозділів вищого навчального закладу (рис. 3).

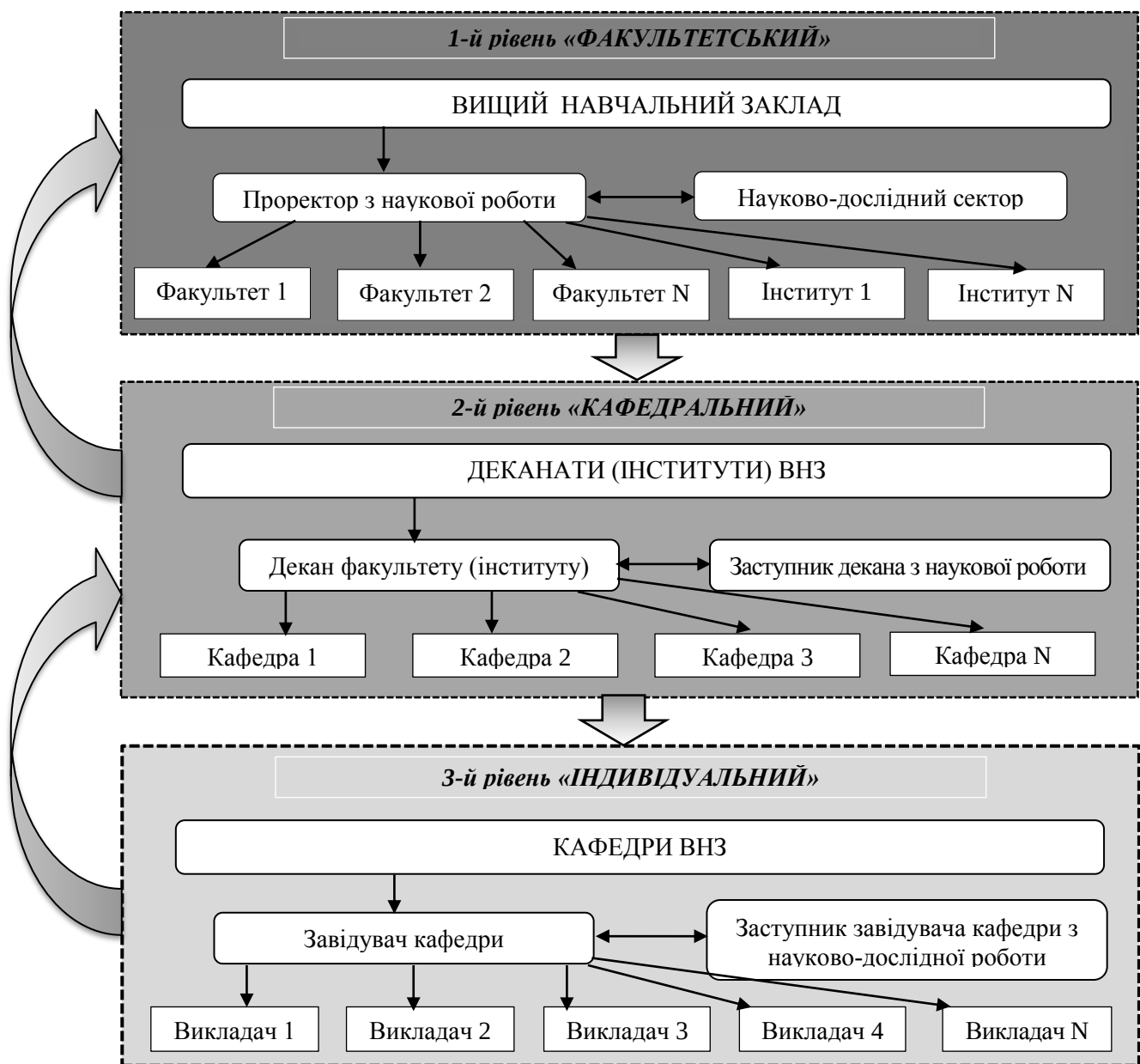

Рис. 3. Організаційні рівні самооцінки якості активності ВНЗ

Так, на рівні університету проректор з наукової роботи, плідно співпрацюючи з науково-дослідним сектором (відділом), розробляє методику самооцінки якості науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ й наказує деканам факультетів (інститутів) організувати та контролювати процес самооцінки наукової активності на рівні відповідних підпорядкованих структурних підрозділів. В свою чергу, декани делегують проведення самооцінки наукової активності на рівень кафедри та зобов'язують завідувачів кожної кафедри оцінити рівень наукових досягнень власного науково-педагогічного колективу.

Одразу слід звернути увагу, що склад та перелік показників кожної групи факторів має бути однаковим для співставлення результатів наукової діяльності структурного підрозділу на відповідному рівні. Також, варто зазначити, що під час самооцінки НПП та кафедр доцільно використовувати первинні показники наукової активності та не проводити їх згортку в інтегральні показники. Побудову інтегральних рейтингів за обраними факторами доцільно проводити тільки на факультетському рівні. Це обумовлено тим, що факультет є підсистемою внутрішньоуніверситетської системи, що породжує синергетичний ефект від спільної діяльності кафедр та їх професорсько-викладацького складу. Тобто, не є коректною побудова індивідуальних рейтингів НПП кафедри під час самооцінки якості науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ, оскільки, наприклад, окремо взятий викладач просто не здатен істотно вплинути на міжнародну репутацію ВНЗ або на обсяг фінансування наукової та науково-технічної діяльності тощо.

Отже, вважаємо доцільним адаптацію системи показників потенціалу та результативності наукової діяльності до відповідного рівня самооцінки наукової активності структурних підрозділів ВНЗ з метою врахування особистісної складової наукової роботи викладача кафедри задля використання під час міжкафедральних порівнянь результативності і якості наукової діяльності викладачів та/або формування рейтингу кращих викладачів кожної кафедри.

Після того, як процес самооцінки якості наукової активності на відповідних організаційних рівнях завершено, за результатами отриманої інформації формується рейтинг якості науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ. Тобто, структурні підрозділи вишу ранжуються окремо за певними напрямками (факторами) наукової активності, а також, окремо будується інтегральний рейтинг факультетів за всіма факторами (цитованість, наукова діяльність, міжнародна репутація та комерціалізація наукових досліджень). Отриманий рейтинг є основою для втручання керівництва ВНЗ щодо прийняття відповідних управлінських рішень, а, отже, відбувається логічний перехід на новий рівень – управління науковою активністю ВНЗ.

Ефективність процесу самооцінки активності ВНЗ також залежить від своєчасних та обґрунтованих управлінських рішень щодо контролю за перебігом самооцінки на всіх рівнях організаційної структури ВНЗ, визначення переліку первинних показників на відповідних рівнях та встановлення планових (тактичних та стратегічних) показників для співставлення результатів самооцінки якості науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності структурних підрозділів університету. Однак, основним завданням перспективного контуру системи управління самооцінкою наукової активності ВНЗ є аналіз результатів та виявлення сильних, слабких місць і недоліків у роботі структурних підрозділів вишу з метою розробки системи заходів щодо усунення виявлених недоліків та/або стимулювання розвитку наукової діяльності ВНЗ. Тобто, управління науково-дослідною, науково-технічною та інноваційною діяльністю ВНЗ зорієнтовано на формування та вдосконалення стратегії наукової активності ВНЗ через призму науково обґрунтованих та своєчасно прийнятих управлінських рішень, що відповідають ситуації та об'єктивним умовам розвитку університету і забезпечують найбільш повне досягнення поставленої мети і раціональне використання ресурсів.

Оскільки управлінське рішення – це завжди складний вибір серед низки альтернатив, спрямованих на вирішення проблемної ситуації або досягнення відповідних цілей, керівництву університету необхідно заручитися підтримкою

досвідчених фахівців, компетентних експертів у сфері оцінки наукової активності ВНЗ. Саме тому, вважаємо доцільним до процесу самооцінки наукової активності університету залучати компетентні в даній сфері структурні підрозділи та задіяти необхідну ресурсну базу. Доцільно зазначити, що освітні суб'єкти та об'єкти наукової інфраструктури кожного вищого навчального закладу будуть різнитися в залежності від його типу, форми власності та наявної матеріально-технічної бази.

Назви, склад та функціональні обов'язки кожного із структурних підрозділів (відділів), що будуть задіяні під час процесу самооцінки якості науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ, також можуть відрізнятися в залежності від розмірів та ресурсної бази університетів.

Однак, ключову роль у ході реалізації технології самооцінки якості наукової активності ВНЗ доцільно відвести проректору з наукової роботи, співробітниками науково-дослідного сектору та відділу забезпечення якості освіти та інноваційного розвитку. При чому перші два освітні суб'єкти будуть виконувати управлінські, контролюючі та координуючі функції, тоді як відділ забезпечення якості освіти та інноваційного розвитку повинен стати безпосереднім виконавцем побудови рейтингу наукової активності структурних підрозділів ВНЗ.

Також до головних повноважень керівництва та представників даних підрозділів буде належати:

1. Розробка системи планових тактичних показників (індикаторів) самооцінки наукової активності з метою визначення поточного стану наукового потенціалу ВНЗ, динаміки результативності наукової активності суб'єктів освітнього процесу ВНЗ (наукових, науково-педагогічних працівників, студентів, аспірантів, докторантів) на всіх рівнях організаційної структури ВНЗ.

Беручи за основу результати рейтингування наукової діяльності ВНЗ всередині кластерного угруповання (у відповідності до двохрівневої системи рейтингування МОН України наукової активності суб'єктів системи вищої освіти) та використовуючи обґрунтовану систему факторів рейтингування та відповідні показники наукової активності ВНЗ для кожного з факторів, проректор з наукової роботи встановлює рівень планових показників наукової активності для кожного

структурного підрозділу вишу. При чому, планові тактичні показники доцільно встановлювати виходячи з реальної ситуації та поточного стану науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності структурних підрозділів університету. Це дозволить скоординувати наукову активність ВНЗ на відносно короткочасний період, орієнтований на деталізацію, доповнення та внесення коректив до розроблених раніше пріоритетних планів розвитку університету в цілому та наукової діяльності зокрема.

В свою чергу, на основі розробленої системи планових стратегічних показників, що враховують специфіку наукової діяльності та освітню спрямованість ВНЗ, визначаються довгострокові орієнтири розвитку наукової активності вишу, що, в свою чергу, комплексно охоплюють всі сфери та напрямки діяльності університету, окреслюючи місію та підпорядковані їй цілі наукової діяльності ВНЗ, а також принципово важливі способи їх досягнення.

Визначаючи рівень планових показників проректор з наукової роботи має врахувати оперативність та адаптивність системи рейтингування ВНЗ, тобто своєчасність подання інформації та можливість зміни параметрів або структури системи рейтингування в разі зміни зовнішнього середовища для посилення конкурентоспроможності ВНЗ як на національному, так і на світовому рівні щодо якості наукової та освітньої діяльності.

Таким чином, враховуючи стратегічні цілі та пріоритетні напрямки розвитку ВНЗ, його місце у рейтингу наукової активності серед інших ВНЗ кластеру, визначається склад та перелік планових тактичних та стратегічних показників самооцінки якості науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності для кожного структурного підрозділу університету.

2. Безпосереднє управління науковою активністю ВНЗ. Шляхом перевірки відповідності значень планових показників фактичним, відділ забезпечення якості освіти та інноваційного розвитку виявляє диспропорції між рівнем планових та фактичних індикаторів самооцінки якості наукової активності ВНЗ та визначає поточний стан наукової активності кожного структурного підрозділу університету. У разі якщо фактичні показники якості науково-дослідної, науково-

технічної та інноваційної діяльності структурного підрозділу нижче рівня планових проводиться детальний аналіз щодо виявлення слабких місць та недоліків у роботі структурного підрозділу. Більш того, даний аналіз є ієрархічним, тобто від факультетського рівня він поступово через кафедральний рівень доходить до професорсько-викладацького складу кафедри та конкретного НПП, тим самим аналізуючи причинно-наслідкові зв'язки, що обумовили появу проблемної ситуації та слабкі місця у науковій діяльності як викладача кафедри, так і цілого структурного підрозділу. Тобто, реалізація особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів дозволяє не тільки оцінити стан наукового потенціалу ВНЗ, врахувати особистісну складову наукової роботи та динаміку результативності наукової активності суб'єктів освітнього процесу ВНЗ, але й імплементувати методичні підходи до рейтингування наукової активності ВНЗ на рівень окремих підрозділів вищого навчального закладу.

3. Розробка заходів щодо усунення виявлених недоліків та розробка системи стимулювання наукової активності структурних підрозділів ВНЗ (у разі якщо фактичні показники відповідають рівню планових та/або перевищують їх). Провівши детальний аналіз результатів наукової діяльності на кожному рівні організаційної структури ВНЗ, приймається рішення про покращення рівня наукової активності за її складовими (факторами), а саме, враховуючи поточний стан досліджуваних тактичних та стратегічних показників, розробляється план дій щодо їх підвищення або утримання на досягнутому високому рівні. Даний план повинен містити інформацію про послідовність кроків з чітким зазначенням мети, виконавців, часу реалізацію та необхідних ресурсів. Це дозволить усунути вузькі та слабкі місця у науковій діяльності університету, сприятиме його перебудові та подоланню недоліків на шляху опору змінам з боку зовнішнього і внутрішнього середовища.

Безумовно, розвиток ВНЗ, його науково-інноваційного потенціалу неможливий без впровадження ефективної системи стимулювання НПП. Саме тому, вважаємо доцільним розробити систему мотивації підвищення наукової активності суб'єктів освітнього процесу ВНЗ (наукових, науково-педагогічних

працівників, студентів, аспірантів, докторантів) на всіх рівнях організаційної структури ВНЗ. Зацікавленість професорсько-викладацького складу у нарощенні власного наукового потенціалу та підвищенні результативності наукової діяльності дозволить зорієнтувати та консолідувати спільні зусилля всіх структурних підрозділів заради підвищення якості та конкуренто-спроможності освітньо-наукових послуг та іміджевої привабливості ВНЗ, а також сприятимуть його швидкій інтеграції до європейського освітнього простору. Більш того, стимулювання розвитку наукових досліджень в стінах ВНЗ позитивно впливає на суспільний прогрес і утворює високий авторитет вітчизняної науки не тільки в національному масштабі, але й у світі в цілому.

Рішення щодо системи моральної та матеріальної мотивації співробітників приймає керівництво ВНЗ відповідно до власних можливостей та пріоритетів розвитку наукової діяльності.

Останнім підпунктом завершального етапу є удосконалення стратегії розвитку наукової діяльності університету.

Стратегія розвитку наукової діяльності ВНЗ має передбачати нарощення позицій університету у національній системі рейтингування ВНЗ, потрапляння чи підвищення своїх позицій у міжнародних рейтингах. Оскільки, отримання певної рейтингової оцінки наукової активності ВНЗ впливає на покращення іміджу вишу в національному та міжнародному науково-освітньому просторі (залучення до освітнього та наукового процесу кращих дослідників та викладачів, іноземних студентів та інвестицій і грантів для розвитку ВНЗ); посилення автономності ВНЗ; збільшення державного фінансування наукових розробок ВНЗ та взаємодію ринку праці та ринку освітніх послуг задля ефективного економічного і соціального розвитку країни.

Відповідно до результатів проведеного самоаналізу наукової активності експертна група дає рекомендації щодо корегування діючої стратегії розвитку ВНЗ у контексті внесення змін до пріоритетних напрямків підвищення наукової продуктивності та посилення науково-дослідницького потенціалу ВНЗ. Після їх затвердження керівництвом університету, дані рекомендації доцільно довести до

кожного структурного підрозділу та суб'єкту освітнього процесу ВНЗ із зазначенням пріоритетних цілей, орієнтирів та завдань. Тобто, доцільним є розробка детального стратегічного плану розвитку наукової діяльності університету. Реалізація якого, в свою чергу, забезпечить нарощення конкурентних переваг у науковій сфері та сприятиме підвищенню іміджу та міжнародної репутації ВНЗ у світовому освітньому просторі.

Висновок. Організація та проведення технології самооцінки якості наукового потенціалу ВНЗ, динаміки результативності наукової активності суб'єктів освітнього процесу ВНЗ (наукових, науково-педагогічних працівників, студентів, аспірантів, докторантів) на всіх рівнях організаційної структури університету дозволить оцінити наявний потенціал наукової активності ВНЗ та врахувати результативність його використання, що виступить підґрунтям для визначення стратегічних та тактичних орієнтирів удосконалення наукової діяльності як конкретного ВНЗ, так і модернізації національних систем вищої освіти в цілому.

Впровадження технології самооцінки якості науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ надасть можливість удосконалити існуючу систему управління науковою активністю вищого навчального закладу та сформувані обґрунтовані стратегічні орієнтири удосконалення наукової діяльності ВНЗ, виходячи з рейтингової інформації стосовно результативності розвитку її складових. Все це спрямоване на забезпечення принципу системності у рамках компетентісного підходу, підвищення якості освіти та, як наслідок, посилення привабливості ВНЗ для різних груп споживачів освітньо-наукового продукту на національному та міжнародному ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Раєвнева О.В., Стрижиченко К.А. Автономія університету і еволюційні етапи її розвитку / О.В. Раєвнева, К.А. Стрижиченко // Ефективна економіка. – 2016. - №2. – Режим доступу: [Електронний ресурс]: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2016/3.pdf

2. Мокляк В. Автономія як форма академічної свободи вищого навчального закладу / В. Мокляк // Педагогічні науки. – 2014. – № 61–62. – С. 97–101.
3. Павленко А. Ф. Університетська автономія в системі конкурентоспроможного розвитку вищої освіти / А. Ф. Павленко // Університетська освіта. – 2011. – № 1. – С. 6–13.
4. Проблеми і перспективи автономізації українських ВНЗ в контексті європейського досвіду університетської автономії. – Режим доступу : [Електронний ресурс]: <http://old.niss.gov.ua/monitor/mart2009/7.html>.
5. Аксьонова І.В. Аналіз світового досвіду формування університетської автономії / І.В. Аксьонова // Економіка розвитку. – 2017. - № 2 (82) Режим доступу: [Електронний ресурс]: [file:///C:/Users/User/Downloads/ecro_2017_2_5%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/ecro_2017_2_5%20(1).pdf)
6. Хартія університетів України: академічні свободи, університетська автономія та освіта : [створена на Міжнар. конф. “Ольвійський форум–2009” у Ялті 11–15 черв. 2009 р.] // Освіта України. – 2009. – 10 лип. – С. 5.
7. Мовчан П. М. Великий тлумачний словник української мови / Кер. Вид. проекту П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Клічак. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2005. – 1332 с.
8. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. — К.: Либідь, 1997. — 375с.
9. Конти Т. Самооценка в организациях [Текст] / Т. Конти; пер. с англ. И.Н. Рыбакова при участии Г.Е. Герасимовой; науч. ред.: В. А. Лapidус и М.Е. Серов. М.: РИА «Стандарты и качество», 2000. - 328 с.
10. Калита П. Я., Калита Т. П. Шлях до ділової досконалості. Європейська модель ділової досконалості та методика самооцінки підприємств. - К.: Українська асоціація якості, Міжгалузевий центр якості «ПРИРОСТ», 1997. - 74 с.
11. Системи менеджменту якості. Основні положення і словник [Текст] : ДСТУ ISO 9000:2007. [СТУ ISO 9000:2005 IDT) – [Чинний від 2008-01-01]. – К. : Держстандарт України, 2009. – 29 с.

12. Закон України «[Про вищу освіту](#)» від 01.07.2014 № 1556-VII. Режим доступу: [Електронний ресурс]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

13. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 3, ст.25. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19/page>.

Расвнєва О.В., Дериховська В.І.

Технологія самооцінки якості наукової активності ВНЗ як фактор підвищення академічної автономії ВНЗ

Метою статті є побудова технологія самооцінки якості наукової активності ВНЗ як одного з головних напрямків розвитку наукового потенціалу вітчизняної вищої школи, пошуку дієвих шляхів та заходів стимулювання науково-дослідної, науково-технічної та інноваційної діяльності університетів України задля інтеграції національної системи вищої освіти в європейський освітянський простір задля забезпечення сталого розвитку суспільства.

У статті визначено актуальність реформування системи вищої освіти з погляду становлення університетської автономії, зокрема академічної автономії у питаннях самостійного визначення власної стратегії у сфері науково-дослідної діяльності. Зазначено, що пріоритетним напрямком розвитку наукового потенціалу вітчизняної вищої школи є необхідність оцінки якості наукової активності ВНЗ, зокрема, шляхом впровадження системи міжнародних та національних рейтингів. Оскільки, об'єктивна рейтингова оцінка наукової активності ВНЗ має дуальних характер та здійснює поєднання інтересів як на рівні держави (макрорівень), так й на рівні окремого ВНЗ (мікрорівень) представлено узагальнюючу схему основних етапів технології самооцінки якості наукової активності ВНЗ.

Використовуючи системний підхід, під час проведення самооцінки якості наукової активності ВНЗ, було виділено три організаційні рівні самооцінювання: індивідуальний; кафедральний та факультетський. Здійснено імплементацію технології самооцінки якості наукової активності ВНЗ на рівень окремих підрозділів університету.

Ключові слова: автономність, самооцінка, вища освіта, наукова активність.

Раевнева Е.В., Дериховская В.И.

Технология самооценки качества научной активности ВУЗ как фактор повышения академической автономии ВУЗ

Целью статьи является построение технология самооценки качества научной активности ВУЗ как одного из главных направлений развития научного потенциала отечественной высшей школы, поиска действенных путей и мер стимулирования научно-исследовательской, научно-технической и инновационной деятельности университетов Украины для интеграции национальной системы высшего образования в европейское образовательное пространство для обеспечения устойчивого развития общества.

В статье определена актуальность реформирования системы высшего образования с точки зрения становления университетской автономии, в частности академической автономии в вопросах самостоятельного определения собственной стратегии в области научно-исследовательской деятельности. Отмечено, что приоритетным направлением развития научного потенциала отечественной высшей школы является необходимость оценки качества научной активности вузов, в частности, путем внедрения системы международных и национальных рейтингов. Поскольку объективная рейтинговая оценка научной активности ВУЗ имеет дуальный характер и осуществляет сочетание интересов как на уровне государства (макроуровень), так и на уровне отдельного вуза (микроуровень) представлено обобщающую схему основных этапов технологии самооценки качества научной активности ВУЗ.

Используя системный подход, при проведении самооценки качества научной активности вузов, было выделено три организационные уровни самооценки: индивидуальный; кафедральный и факультетский. Осуществлена имплементация технологии самооценки качества научной активности ВУЗ на уровень отдельных подразделений университета.

Ключевые слова: автономность, высшее образование, самооценка, научная активность.

Відомості про авторів

Раєвнєва Олена Валентинівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри статистики та економічного прогнозування, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (пр. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна). Контактна інформація: 095-310-3483, E-mail: olena.raev@gmail.com

Дериховська Вікторія Ігорівна – кандидат економічних наук, викладач кафедри статистики та економічного прогнозування, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. Контактна інформація: 066-311-86-84, E-mail: derykhovskayav@gmail.com

Раевнева Елена Валентиновна - доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой статистики и экономического прогнозирования, Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця (пр. Науки, 9а, Харьков, 61166, Украина). Контактная информация: 095-310-3483, E-mail: olena.raev@gmail.com

Дериховская Виктория Игоревна - кандидат экономических наук, преподаватель кафедры статистики и экономического прогнозирования, Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця. Контактная информация: 066-311-86-84, E-mail: derykhovskayav@gmail.com.

Офіційне написання англійською мовою:

O. Rayevnyeva,

V. Derykhovska

Контактна особа – Дериховська В.І.

Наданий матеріал раніше не публікувався та в інші видання не надсилався.